

Muistoja Karjalasta kirjoituskilpailu

Karjalaisten Vanhusten Tuki ry. on jo yhdeksänä vuonna järjestänyt Muistoja Karjalasta -kirjoituskilpailun. Organisaattorina on toiminut Zuli T a r h o n e n , ja aineisto on arvioitu ja palkittu Kansanrunousarkiston toimesta. Tuoreimman kilpailun nro IX voitti metsäpirttiläinen Kalervo P a u k k u . Hänen 700-sivuinen omaelämäkertansa on rikas kuvaus karjalaisen elämästä ennen ja nyt. Jaetun toisen palkinnon saivat Metsäpirtissä syntynyt Meeri T u o k k o - M a n s i k k a ja pistojärveläissyntyinen Sanni T y y n e l ä .

Karjalan Heimo antaa kunniamaininnan sekä Sanni T y y n e l ä l l e että kahdelle muulle kilpailuun arvokkaalla tavalla osallistuneelle vienalaissyntyiselle kirjoittajalle, Ville L a h e l m a l l e ja Olga S a l m e l l e . Seuraavassa julkaistaan Kansanrunousarkiston luonnehdinnat heidän läheyksistään sekä joitakin otteita heidän teksteistään.

SANNI TYYNELÄN (synt. 1911 Pistojärvellä, elää Kuusamossa) muistelmat Pistojärven Hirvisalmen kylästä on arvokas ja erikoislaatuinen teksti. Se sisältää muistitietoa kylän asukkaiden, lähinnä Salmenkorvan suvun, arkielämästä, joka samalla kietoutuu suuriin historiallisiin muutoksiin, 1800-luvun alusta pakolaisuuteen ja jatkosotaan asti.

Tämä muistitieto on esitetty eräänlaisen tajunnanvirtatekniikan avulla: vaihtuvien päähenkilöiden omina kokemuksina, omilla äänillä, heidän kertomuksinaan siinä muodossa kuin ne ovat suodattuneet Sanni Tyynelän muistin lävitse. Kokonaisuus on rikas, järkyttävä ja osittain myös vaikeasti luettava panorama.

Sen aloittavat vuonna 1812 syntyneen ”vanhamummin” ja hänen v. 1847 syntyneen poikansa, Ontto-ukin, äänet, joita vähin erin heidän jälkeläistensä ja naapureidensa kokemukset rakkaudessa, perhe-elämässä, työssä ja sodissa täydentävät ja jatkavat. Loppuosaa kantaa kirjoittajan oma kokemus.

OLGA SALMEN (synt. 1909 Kiestingissä, elää Kemissä) muistelmat keskittyvät — muutaman lapsuusmuistelman jälkeen — Suomen aikaan vuodesta 1920 eteenpäin. Hänen kirjoitustensa painopiste siis täydentää Tyynelän kaukaisempaa menneisyyteen kääntynyttä otetta. Lähtökohtana on jääminen yksin Suomeen muun perheen palattua Vienaan.

Tämä orvon näkökulma terävöittää pakolaisuuden teema-aiheita: se nostaa vierauden ja arkuuden tunteet tiedostetunmieliseksi, ja pakottaa tarkkailemaan ja vahvistamaan omaa kasvua itsenäisyyteen. Suomalaisten torjuvuus tuntuu tässä yhteydessä ehkä tavallista kovemmalla, ja oman ilmaisukyvyyn kehittäminen aakkosten opettelusta kirjalliseen lahjakkuuteen asti erityistä merkitystä. Elämänpiirin kartoitukset, esimerkiksi Kemi Oy:n omistaman Laitakarin sahayhteisön kuvaus, ovat eläviä ja arvokkaita.

VILLE LAHELMA (synt. 1920 Vuokkiniemessä, elää Helsingissä) on koonnut veljensä Aleksin Lahelman (1913—1982) elämästä ja työstä arvokkaan kokonaisuuden, joka valottaa paitsi Aleksin elämää myös laajemmin vienankarjalaisen kauppias- ja kulttuuriyhteisön toimintaa Suomessa. Työssä pohditaan myös kiinnostavalla tavalla karjalaisen identiteetin tiedostamista elämän eri vaiheissa.

Alexin Lahelman rooli Karjalan Sivistysseuran kokoavana voimana on ollut merkittävä, ja jo siitä syystä työ on seuran kannalta erityisen arvokas. Moni merkkiteko muutenkin näyttyy Aleksin toimintakentän tuloksena: konkreettisin niistä on Domnan pirtin aikaansaaminen, jolle työssä onkin syyttä omistettu kokonainen luku.

Sanni Tyynelä, ent. Potapoff.

Kerjuumatkalla Vienan Karjalassa

Seuraavassa julkaistaan lyhennelty katkelma Sanni Tyynelän muistelmien alkuosasta. Se sijoittuu 1800-luvun puoliväliin. Sanni Tyynelän ”vanhamummo” Matro Potapoff (synt. 1812) on joutunut miehensä Krikolein hukuttua suureen köyhyyteen viiden lapsen yksinhuoltajana. Matron vanhin poika (myöhempi Sanni Tyynelän isoisä) Ontto (synt. 1847) lähtee veljiensä Jyrkin (s. 1849) ja Jaakon (s. 1853) kanssa kerjuumatkalle auttaakseen äitiään. Matka kuvataan Ontton muistelmien mukaan. Loppujaksossa näkökulma siirtyy Matroon, joka pienempien lastensa Marin (s. 1854) ja Huotin (s. 1856) kanssa kotona odottaa poikiaan.

Tässä kuvattujen tapahtumien jälkeen vanhamummi Matro eli vielä runsaat puoli vuosisataa. Aina muistellessaan näkövuosina kuollutta pikkupoikaansa hän itkeskeli: ”Meillä ei ollut lupa kysyä pojan nimeäkään murheellisten muistojen takia”, kertoo Sanni Tyynelä. Vuoden 1920 mellakoissa Matro joutui vielä näkemään vanhimman poikansa Ontton ja tämän pojan Andrein kuolemaan.

Kevät tuli ja sitten kesä, joka oli kylmä. Halla tuhosi kaiken. Kasvitkaan eivät menestyneet. Riista väheni ruuan puutteessa. Näin tulivat kärsimykset elämään.

Hallakesiä jatkui vielä seitsemän vuotta. Koska aikuisia miehiä ei ollut, huuhtaakaan ei voitu polttaa. Oli nälkä sekä kylmä. Kolmantena kesänä söi karhu ainoan lehmän lähellä kotia. Ruoka loppui melkein kokonaan.

Oli pakko lähteä kauemmaksi kotiseutua, anelemaan ruuan apua. Kulkiessa jouduttiin pyytämään matkan varrella olevista asumuksista yösiijaa, toisinaan vain lupaa lämmitellä.

Monesti saimme tylyn komennon: ”Painukaa matkoihinne!” Pelko ja masennus pahenti matkan tekoa. Itkin veljieni kotaloa ja tulyyttä, jota monet meille osoittivat. Ajattelin monesti: jos olisivat antaneet lämmitellä, ei heille siitä armon osoituksesta kuluja olis tullut, kun itsensäkin vuoksi tarvitsivat lämmintä asunnoissaan.

Kun ei annettu yönlolupaa, oli parempi että ei annettu lämmitelläkään: jäätyneet ryysymme olisivat sulaessaan menneet kosteiksi, jopa märiksi, ja paleltumisemme olisi ollut varmaa pitkällä taipaleilla. Kulkeminen oli hidasta, Jaakko nuorimpana väsyi, emmekä jaksaneet kantaa häntä. Käestä taluttaen ja hitaasti eteenpäin kulkien, Luojalta apua ja turvaa rukoillen pääsimme aina jokseenkin vähin vaurioiden ihmisten asumuksille. Seudut harvaan asuttuja, emme tienneet missä olemme, eikä eksyminen pelottanut; mentiin ilman määränpäättä minne milloinkin satuttiin, toivona ihmisten asuntoihin päästä öiksi levähtämään — ja antaisivat syötävää, olis taas kaikki hyvin meidän kohdalla. Miten on kotona? Heille ei kukaan anna apua, on kaikesta puutetta, elävätkö enää? Emme mitään tietoa heistä saaneet. Koetimme kaiken mitä ilman itse pysyimme hengissä säästää kotiin viemisiksi.

Hyvien ihmisten luona

Erään talon väki näki tilanteemme. Isäntä käski meidät uuninpankille lämmittelemään, ja naisväelle kehotuksen antaa ruokaa meille. Naiset toivatkin kalakukkoa ja marjapiirakat ja kehottivat meitä syömään. Ruuvat olivat liian hyviä ahmimalla syödä, ja pelosta, että käsketään talosta pois kun olemme syöneet, söimme hitaasti, että saisimme nauttia ruuan mausta pitempään.

Ruokailun loputtua isäntä lupasi yötilan ja työtäkkin joksikin aikaa, jos haluamme ja osaamme tehdä. Pojat: ”Mielellämme teemme, kun neuvotte. Yritämme osata tehdä neuvotun tapaan.”

Isäntä oli rauhallisen ja ystävällisen tuntunen kun puhutelti ja neuvoi meitä, sano: ”Nyt juomme teetä ja syömmme iltapalan rupeatte nukkumaan, aamulla sitte on mukavampi lähteä töihin levähtäneinä.” Meillä oli niin hyvä mieli että ihan itketti.

Sinä iltana toivoin Luojaltamme apua, jotta joskus voisin ymmärtää ja auttaa ihmisiä tämän isännän tavoin, ei nakkaamalla antipalaa kuten koiralle, nöyryyttämällä eikä herjaamalla haukkumanimillä, vaan kohtelemalla heikoimpiakin ihmisinä. Sinä yönä unemme oli turvallisen rauhallista.

Aamulla herätettiin meidät aamupalalle. Siinä kertovat, mitä töitä tehtäväksi oli sille päivälle ajateltu. Jaakko sai jäädä levähtämään, kovin näyttivät säälittelevän lapsipoloista.

Meillä Jyrin kera oli lähtö isännän matkaan. Tuotiin vaatekasa ja jalkineet, käskivät laittaa kunnollisia suojia päälle, on metsään lähtö, ”että ette paleltuisi”. Söimme nopeasti, käden vapisten hyvästä mielestä, laitoimme vaatteita ja jalkineita päällemme kiireen kera, keretäksemme matkaan. Porot jo olivat valmiina kartanolla, isäntä neuvo poron, jonka kelkkaan mennä ja ajaa perässä, ja mentiin elukain rehuja hakemaan metsästä. Aikaa kului, mutta rätinkiä ei pidetty ajan kulumisesta, päivät tuli ja meni keräillessä heiniä, lehtiä, kortteita, jäkäläpaaluja ja puita. Meillä olis ollut hyvä näin, vain pelko äidistä ja lapsista oli aina mielessä. Olivatko enää elosakaan?

Talon väen hyvä kohtelukin meitä ajattelutti — vaikka ovat taikureita ja taikovat meidät lampain ja syövät suihin, pelkäsi Jyrki. En minäkään niin hyviä ihmisiä tiennyt olevan, kuin he.

Jaakko oli kertonut: Kun lähitte töihin, häneltä kysyttiin: ”Missä sinulla on koti?” Minä sanoin: ”Taivaassa”. ”Miksi

niin sanoit?” ”Niin sanoi äitikin kun kysyin, missä isä on?” ”Taivaassa, sinne kohta mekin menemme, jos tämmöistä jatkuu”. Jatkuuhan tuo”, puolusteli Jaakko, kun toruimme häntä hiljaa, hölmösti oli muka kyselijöille vastannut — tuskin lapsi parka tiesi vielä kotikylänsä nimeä silloin. Jaakko oli harvinaisen kaunis lapsi, silmät suuret ja kirkkaan siniset, tukka kuparin värinen, melko runsas ja kihara, kasvanut pitkäksi mierossa kulkiessamme, nenä ja suu kauniin muotoiset, iho vaaleankalpea, poika heikkouttaan hiljainen ja käyttäytyy miellyttävästi, se ominaisuus säilyi hänessä ikänsä.

Talon naiset ja naapurienkin kun luulivat että Jaakko nukkuu, olivat tuumanneet: ”Ei tuo oikea lapsi ole, enkeli tuo on. Taivaassa sano kotinsa olevan, kun kysyttiin.” Siinä hetkessä tuli heille selväksi: enkeli se on epäilemättä. Enkeliksi poikaa luulivat ja koittivat olla hyviä pojalle. Meille Jaakko valitti: ”Minua luulevat enkeliksi nuo rahvas.” Jyrki: ”Sen parempi, siksi ne meitä hyvänä pitääkin — annetaan vain pysyäkin luulossaan.”

Jaakolle oli päivillä annettu hyviä ruokia, pesseet ja puhistaneet koko pojan, ommelleet kunnan vaatteet ja hommanneet hyvät jalkineet. Jaakko voimistui, kaunistui ja tuli vilkkaammaksi. Samalla kasvoi koti-ikävä, päästä äidille näyttämään saamiensa kampeita. Ei auttanut muu kun kysyä talonväeltä, olisiko meistä vielä apua talon töissä, vai olemmeko joutilaita lähtemään kotiin. Kotona olijoilla on kaikesta puute, ruuan puute oli jo kun lähdimme mieroon, emmekä ole saaneet kotikuulumisia koko poissaoloaikamamme.

Lähtölupa annettiin, ei siksi illaksi, eikä huomeneksikaan, ylihuomenna oli sopivin lähteä jo aamusta päivin taipaleelle. Varmaan huomasivat pelästymisemme; vanha emäntä puhui: ”Ei pojat ole hätää lähtöön, olemme suunnitelleet, että tänä iltana ilmoitamme toisiinkin taloihin: jos hekin toisivat jotakin apua kotiinne vietäväksi.” Noin puhui, silti koko yön pelotti, jos meitä pettävät... Miksi? Emme tienneet pahaa teemme. Äiti opetti turvaantumaa Jumalaa, niin teimme nytkin ja rauhoituimme uneen heräämättä ennen aamua.

Aamulla naiset laittoivat vanhaan kelkkaan suurta pärekoria kiinni naruilla. Siihen koriin sitten alkoivat kantaa nyyttejä, jo toivat kyläläisetkin, tuohiropehiakin toivat, emme tienneet mitä niissä oli, emmekä rohjenneet kysyä. Kysyä olisi saattanut tuojilta itseltään, kun tulivat Jaakolta pyytämään että puhuis heistä Jumalalle, antamaan anteiksi synnit ja ottamaan valtakuntaansa, kun heiltä täällä olo loppuu. Talon vanhempi emäntä toi nytterön hampun siementä, sano: ”Näitä ei pane halla, pankaa keväällä kasvamaan, kylvääkö melko tiheäksi, tulee parempi kuitu.” Neuvoi, miten syksyllä kasvupaikalta ottaa. Alentaen ääntään sanoi: ”Panin huiviin käärityn nyytyn äidillenne tuliaisiksi!” Jaakkoa pyyti muistamaan, että anois hänen syntejään anteiksi Jumalalta.

Jaakko ei tiennyt, mitä sanoa. Jyrki terhakkaasti lupasi pitää huolen, että muistaa. Tieto enkelistä oli levinnyt muuallekin kulkijain mukana. Pelotti, mitä tuo huhu vielä aikaan saapi. Huominen sen jo alkaa näyttää. Jyrille vielä varoitus pitää kielensä kurissa. Jyrki: ”Vannon!” Ei häneen oikein ollut luottamista. Toruin Jyrkin kahdenkesken, ilkeydestä Jaakkoa kohtaan. Jyrki: ”Tympäsee kun kaikki vain hänelle: enkelille — enkelille — on hyvä kun päästään huomenna kotimatalle.” Niin päästiinkin.

On lähtöaamu. Ruokia tuovat pöytään. Samovuara kiehua höyryä, uunissa paistettu tee-maito tuodaan pöydälle. Vanhaemäntä kysyy: joko on teeruhot hautuneet? Nuorempi teekannusta otti näytteen kuppiin ja antoi vanhemmalle. ”Jo voipi ruveta juomaan”, sanoi vanhempi. ”Peskää kasvonne, käsiastias on vettä”, anto puhtaan pyyhkeen. ”Pääsette mur-

kinalle kun on matkalle lähtö”, nuorempi kiirehtii.. ”Aamusta on lähdeittävä, jotta kerkiäisitte taloihin yöksi. Panimme porontaljan koriin kanneksi ja köyttelimme lujasti, että ei lumi pääse, eikä käärot lennä korista, vaikka kelkkanne kaatuisikin.” Oli siinä ajateltu muutakin säilymistä, talja oli nurin, nahka ulos päin ja köytelty lujaan, ei aivan pikku ajassa olisi omin luvin nytteröitä korista saanut vieras.

Koko talonväen kera söimme murkinan, joimme teen. Taisi olla joku kyläläinenkin pöydässä. Nousimme pöydästä, halusimme kaikkia hyvästiksi, kiittelimme kaikesta, veet silmissä, kiirehdimme ulos, väki tuli perässä. Vanhaemäntä tuli, esiliinan mutkassa melko iso kääro. ”Pantiin teille tähän evästä, että heti ei tarvitse ruveta koria auki taipaleella repimään. Jaakko kultaseni, muista minua Jumalan luona, syntistä! Viekää terveisiä kotiinne ja kaikille ihmisille.” Jyrki: ”Viemme, keviät on keuhkot kirkkoeviäksi.” Ei tainneet oikein ymmärtää Jyrin möläystä, säikähdin että en ollut päästä liikkeelle. Kun toinuin, en enää värästellyt, nostautin Jaakon kelkkaan ja lähdin. Neuvoja huudettiin, kuulematta ne jäi.

Kotimatka

Kiireesti koetin päästä ihmisten luota pois, jotta ei Jyrki kerkiäisi jotain sanontaa Jaakosta keksiä. Tulla jullitti perästä, pelkäsi torumista. En välittänyt torua, kutsuin vain kelkkaa pukkaamaan, että joutusammin sujuis matka. Poika tuli hyvillään, kun en moittinut, ja mielellään pukkasi, aivan avuksi asti.

Tietä oli paljon kuljettu. Pystyi Jaakkokin paljon kävelemään, myötä-mäissä vain oli kelkassa. Tie kun oli kovaksi taltattu, saimme myötärinteet olla jokainen kelkassa lepuuttamassa itseämme. Olimme kiitollisia kun panivat aamusta aikaisin matkaan. Kerkesimme valon aikana kylään. Asumukset oli lähellä toisiaan, melkein läjässä, lapsia näytti olevan joka paikassa. Ne katsoivat meitä, mutta eivät millään tavoin osoittaneet ilkeyttä meille. Pysähdyimme miettimään, minne olis sopivin mennä yön olosuojaa pyytämään. Alkoi aikuisiakin ilmestyä asuntojen oville meille katsomaan ja puhuttelemaan.

Sille rapulle, josta ajattelin mennä pyytämään yösijaa, ilmestyi hyvissä asusteissa oleva nuori vaimo. Ärjäsi: ”Kenen äpäreit olette?” Jyrki kohotti myös ääntään ja vastasi: ”Pirulla on äpäreet! Lapsiksi meitä oikeat ihmiset puhuttelee.” ”Voi kauhistus,” kuului toisen asunnon portailta, ”tulkaa tänne pojat.” Menimme kutsua totellen mummon luo ja tervehdimme häntä. Mummo: ”Oikeassa olit poikaseni kun sanoit. Hän on saanut kauniin kuoren, kelvottoman luonteen, on kuin syöjätär, kaikille ilkeyttään jakamassa ja pahaamielta tuomassa.” Mummu neuvoi meitä tuomaan kelkkamme siltatanhuen nurkkaan yöksi. ”Tulkaa sitte pirttiin, kohta nukkumaan menon aikakin on?” Menimme. Pirtissä oli muitakin, mummo selitti tilannetta huoneessa oleville: ”Kutsuin nämä poikaset huoneisiin, jo kerkesi uusi naini poikia nimitellä äpärehiksi ja mitä vielä olisivatkaan saaneet kuulla ja nähdä. Kutsuin pojat pois, ennen kuin kerkiää oikein tapansa näyttää, ja ajaa heidät pois koko kylästä yötä vasten.”

Toivotimme hyvää iltaa, iltaa vastattiin. Kehottivat tulemaan peremmälle. Kysyin: ”Saammeko olla yötä talossa?” ”Saatte — riisukaa vaatteitanne kuivumaan tuonne uunin päälle. Siellä voitte yönkin sitten nukkua että lämpiätte kunnolla. Tässä nyt on iltasen aika, tulkaa tänne pöytään syömään.” Antoivat linnunlihakeittoa sankit ja oikeaa leipää, sankit panimme povereimme piiloon, toiseksi kerraksi säästäen. Ruokailumme loputtua kiittelimme, nousimme uunin päälle nukkumaan. Jyrki kuiskasi: ”Nämä eivät enkelistä mitään kuulu tietävän.”

”Ei hiiskaustakaan, muista se.” Jyrki valitteli: ”Eihän ne tiedä meitä hyvänä pitää.” Sanoin: ”Oikealla tavalla pitävät.” Nukkumispaikka oli hyvä, silti en unta heti saanut. Tuli mieleen: säilyykö kelkka koskemattomana? Ei ainakaan liikettä kuulunut — olin nukahtanut.

Oli jo pitkälle aamu, kun Jaakolla oli tarpeelle hätä. Herättimme myös Jyrkin. Pukiessa emme paljon aikaa tarvinnut. Vilkasimme kelkkaan, hyvin oli säilynyt, palasimme pirttiin. Talon naiset kyselivät: minne päin on matka, mieron vai kotiin? Kotiin. Piti kertoa ketä on kotona, ja minkälaisissa oloissa. Kyllä olivat nähneet, mitä matkalaisia olimme, mutta eivät olleet osanneet ajatella, miten pakko oli ollut tälle matkalle lähteä. Säälittelivät ja valittelivat meidän kohtaloa ja voimia kysyvää matkaamistamme mierossa. Mummo, hän joka kutsui illalla meidät kotiinsa, sanoi: ”Vilu taival on eesänne, tulkaa tänne pöydän luo, täällä on ruokia: syökää. Toi vielä viiliruusin ja kolme puulusikkaa. Tässä särvintä, syökää itsenne kylläisiksi, jotta ette nälän vuoksi tielle uupuis, tästä kun on pitkä taival toisiin kyliin!” Söimme rauhallisesti, pöydästä noustuamme kiittelimme ruuasta, yösijasta, ja toivotimme Jumalan palkitsevan heille, meille osoittamastaan hyvästä kohtelusta. Hyvästelimme talonväen, poistuimme kelkkan luoksi.

Raahatessamme kelkaa ulos kuistin nurkasta, sama meitä ymmärtävä mummo tulla köpitti: ”Älkää kiirehtikö, tuon vähän ruuan apua ja näitä vantuuta — eivät kaikki samoja pareja ole, kovin kuluneilta omanne näyttävät”, ja antoi meille vantuuta, ei ne kaikki samoja pareja kyllä olleet — vain silti ne lämmitti mieltä ja käsiä meiltä. Lähdimme samaa tietä kulkemaan eteenpäin, jota eilen kulimme. Pahoitteelin kun en tullut kysyneeksi, olisivatko tienneet neuvoa, mistä olis lyhin matka Salmeen. Päätimme kulkea semmoisia teitä, joita on enin kulettu, on helpompi kelkan kulettaminen kovaksi taltatulla tiellä.

Jyrillä pahamieli, kun emme anna hänen kehua, että Jaakko on enkeli. Jaakko: ”Olisit itse kehuutunut enkeliksi!” Jyrki: ”Minulla on musta tukka — ei ne olis uskoneet, vaikka olisin sanonut olevani enkeli.” Jaakko: ”Antoivathan nuo, eikä kenenkään tarvinnut olla enkeli, tunsivat kehumattakin kerjäläisiksi.” Siinä kelkkaa vetäessä ja poikia kuunnellessa matkaa kulettu jo pitkästi, että rupesi jo kaksi kohtaa asumusia näkymään. Tuumailtiin, kumpaan kylään olis parempi mennä. Tuossa lähempänä olevassa näyttää olevan useampi talo — yritetään tuonne. Jos eivät anna yönololupaa, menemme sitte pyytämään tuolta toisesta taloryhmästä.

Väsytti, olkapäät kipeät, ei tekis mieli enää pitkälti matkaa jatkaa. Sopimus: enkelistä ei sanaakaan, varovaisuussyistä. Verkkaisesti edeten pääsimme kylään. Jo ensimmäisestä talosta pyysimme yösijaa, luvattiin. Talon ulkoportaat oli korkeat ja portaiden alla tilaa, että saatoimme kelkan pukata sinne yöksi. Lapsia oli ulkona leikkimässä, ne vain katso meitä eikä tehneet minkäänlaista ilkeyttä, eikä huudelleet herjauksia eikä nimityksiä. Menimme pirttiin. Miesväkeä ei ollut huoneessa. Sanoimme iltaa huoneessa oleville, vastasivat tervehdyksemme ja kehottivat että menisimme uunin pankolle lämmittelemään. Lämmitessä rupesi silmät painumaan kiinni, siirryimme miesten nurkkaan penkille makaamaan.

Kun heräsin, huoneessa oli vanhempi ja nuoria miehiä, tulleet ulkotöistä, riisuituivat saunaan mennäkseen, käskivät herättää pienemmät ja tulla kylpemään. Mieluista oli kylpemään päästä. Saunasta palattua antoivat samaa ruokaa meillemkin, mitä muut söivät. Ruoka oli hyvää. Porontaljoja, tynnyjä ja lampaannahkavällyjä tuotiin pirttiin, sijattiin vuoteet, meitä

Andrei Potapoff, synt. 1879 (sai surmansa vuoden 1920 levottomuuksissa) ja hänen vaimonsa Mari (1880—1967).

neuvottiin menemään seinän puolelle.

Aamulla oli aikainen herätys ja taipaleelle lähtö. Miehet söivät, mekin saimme syödä. Meille annettiin käärö, naiset: ”Siinä on vähän ruuan apua. Menkää terveeksi ja viekää terveisiä kotiinne.” Kiittelimme ja hyvästelimme, lähdimme miesten matkassa ulos. Miehet nosti ja sitoi meidän kelkan poron kelkan perään, ottivat meidät omiin kelkkoihinsa. Niin lähdettiin ajamaan. Mukavalta tuntui, kun sai kyydissä istua. Matkalla kyselivät, kenen lapsia olemme, ja kaikkia kotiasi-oita. Siitä jo oli kauan kun kotoa olimme lähteneet, emmekä tienneet nykytilanteesta mitään. He taisivat itse paremmin tietää — — ainakin tien Salmeen tiesivät oikein hyvin, jo jäi sivuun pieni kyläkin, ajettiin ison järven ohi, ohitettiin saaria ja niemiä, näkyi muutamissa niemissä taloryhmää, niistä nousi savuja, kun pakkasta lepyttääkseen. Tuli mieleen, nouseeko kotimökin piipusta savu — ovatko enää hengissäkään? Ylitettiin järvi, ajettiin vielä rupeama metsätietä, pysäyttivät porot — siinä olikin tienhaara.

”Nyt pojat lähdette kulkemaan tätä suoraa tietä, älkää lähtekö sivuteille. Tämä tie vie Ohtaan.” Irrottivat meidän kelkan, sanoivat: ”Nyt joudutte omin voimin jatkamaan matkaanne. Me menemme Kalliojärven kankahille porojen vasotukseen, siellä on semmoiset jäkäläkankaat, on poroilla ruokaa — — käykää kesällä katsomassa: jäkälää on maa kankailla valkeana, jälet jää kuin lumeen kävellessä.” Tiesimme. Isän eläessä käytiin siellä jäkälän nostossa lampaiden talvi-rehuksi. Lupasimme käydä kesällä, toivotimme hyvää lykkyä porohommiin, kiitimme kyydistä, toivotimme terveeksi heidät ja aloitimme matkan Ohtaa kohti.

Kömpelöltä tuntui liikkuminen kyydissä olon jälkeen, aivan tönkissä jäsenet. Pian ne nuosku kun kotiin oli ajatus päästä sen päivän aikana. Kiirettä koetimme pitää.

Oli monta hyvää myötämäkeä ennen Ohtaa. Jaakko sai olla kelkassa enimmän osan matkasta, myötämäet olimme Jyrin kera kelkassa jalkoja ja olkapäitä lepuuttamassa. Jyrki istu sevillä, minä ohjailin kannoilla. Jo pitkällä oli ilta kun synkästä metsästä tulla tupsahdimme kyläaukkoon. Kylän nai-

set näkyvät olevan vedenvetopuuhiissa, tie avannoille jyrkässä rinteessä ja jäinen, kun vesi saaveista läikky jyrkänteessä. Menimme Ossippalaan juomaan vettä. Meille annettiin teetä, justinsa oli zamovuara nostettu pöydälle, se siinä kiehua höyrysi, petäjäjauhokuoreen leivottua nauriskukkoa, madekukkoa, petäjärieskaa, mateenmätää ja uunissa paistettua teemaitoa oli pöydässä. Käskivät meidätkin ruokailemaan. Miellemme tottelimme.

Matkaa jatkamaan emme kiirettä pitäneet. Outtelimme että lopettavat vesihommansa, jää tie vapaaksi, ei tarvitse ketään varoa, saattaa vapaasti lasketella. Rinne jäinen, liukas, jyrkkä ja pitkä, saamme hyvät kyydit mäessä, kotiin kerkiämme yöksi, matka on tuttu. Viisi virstaa Ohanjärven yli niin olemme kotona Salmessa.

Jaakkoa rupesi haukotuttamaan. ”Lähdetään”, ykisi meille. Kiittelimme — lähteä pitää kun pojalla on koti-ikävä. Lähtemään oli omat halut jokaisella, vain eihän isot pojat mieli-alojaan vieraille näyttää kehanneet.

Ohan miehet oli sinä päivänä saaneet kaloja niin paljon, että ei ikinään ennen ole saatu. Siinä hoksasivat: annetaan pojille kaloja kotiinsa vietäväksi, kun heillä on kelkkakin. Suuren säkillisen panivat kelkkaan ja köyttelivät lujasti, että ei mäessä kelkasta tipu pois. ”Jaksatteko te nämä vetää?” Jyrki: ”Vaikka kaksi tuommoista.” Kiittelimme, hyvästelimme ja lähdimme. Rinteen päällä laittauduimme kaikki kelkkaan. Oli se kyytiä, kun jyrkkää jäistä rinnettä huristettiin ja vielä tasaista tietä pitkän matkaa järvelle. Jokainen sano pelkkävänsä. Onneksi ei vahinkoa sattunut. Näin alkoi viimeinen kylänväli kotiin palatessa.

Onneksi keli oli hyvä. Muuten kuormamme olisi ollut liian painava meidän vedettäväksi. Tasaista järvitietä sentään eteenpäin kuljettiin. Jo pääsimme Ohansaaren kohtaan, alkoi kotikatto näkyä. Pojat näkivät jo savun nousemisen — minun silmät ei nähneet savua — kun ei sitä noussut — en puhunut mitään, minut valtasi outo hätä päästä kotiin: ”Pojat, koittakaa lujasti pukata, että pääsemme pikemmin, jotta eivät kerkiäis nukkumaan ruveta.” Kotiin pimeässä meno tuntui kammottavalta. Minua alkoi pelottaa: onko ketään elossa? Ei mitään elonmerkkiä näkynyt. Pojat alkoivat kunnolla pukata, kulkeminen nopeutui, ja kerkeämmin valon aikana varmistui päästä kotiin.

Kotiintulo (Vanhamummi kertoo):

Olin jo niin heikossa kunnossa, että liikkuminen meni vaikeaksi. Ei ollut voimaa edes kunnolla jalkojani liikuttaa. Mietin, mikä tuolla tytär polosella on — tuossa akkunan luona kyyhöttää iltakauden — eikö hänkään voine enää liikkua?

Panenpahan tulen piisiin, lämpiyä huone yöksi. Kiehautan vettä — muuta ei ole mitä suuhun lapsillekaan antaa. Siinä tulta virittäessä tuli ajatus: kohta minä lopun — anna Jumala se ilo, että vielä näkisin lapseni elävinä. Tulo romahti palaamaan. Totta ne pojat oli huomanneet savun, oli ruvenneet käsiään oikomaan, nuoremmat vallan hyppimään, koko porukka pysähtynyt ja käsillään viittoilleet ja katsoneet kotiin päin.

Mari, kun oli varma ketä tulee järvellä, huusi riemusta: ”Pojat näkyvät!”, ja hyppäsi lattialle ja juoksi äitinsä kaulaan. Ensin kyllä säikähdin — sekosiko raukan mieli? — vain kun rupesi käsistä vetämään ikkunan luoksi — ”tule katsomaan, meidän pojat ne on!” — piti hän mieliksi mennä. Olivat jo niin lähellä että tunsin.

Iloni oli yllätyksestä niin suuri, että vaivuin polvilleni. Muuta en pystynyt ajattelemaan, kuin halun kiittää Jumalaa: on kuullut rukoukseni.

Pojat tuli varovasti, hyvin rauhallisesti ovesta, vain kun nä-

kivät minut, ryntäsivät luokseni: ”Mitä sinulle on tapahtunut?” ”Hyvämieli — yritän kiittää Jumalaa, kun on varjelut teitä, jotta tulitte terveinä kotiin, siinä kaikki!”

”Sisko on tuossa — missä pikkuveli”, kyselivät pojat ja katseivat ympärilleen. Tuli niin voimakas itku että en voinut puhua. Mari meni vuoteen luoksi: täällä nukkuu. Heti kun näkivät, mikä oli tilanne, tuli kaikilta vaikerrus ja itku ja samalla hätä. Lapsi oli paljas luuranko. Kerroin: ”Kaksi viikkoa olen halkojen pinnasta jyrsinyt hampaillani puuta, puuron tapaseksi pureksin. Muuta ei ole antaa, sillä massalla olen häntä hengissä pitänyt. Ei poloinen kestänyt: tunto meni, rupesi käsivarsiaan puremaan, söi lihat niistä. Ymmärryskin on loppunut vähitellen, elon merkit vielä on.”

Hädässään pelastaa pikkuveli, sisko ja äiti pojat muistivat: heillähän on ruokaa kerkassa! Toivat kalasäkin sisälle ja juoksevat kiireesti takaisin ulos. Jaakko kömpi ovesta poronnahka tötterönä olkapäällä. Toiset juoksujalkaa kantoivat nytteröitä pöydälle, vielä Jaakkokin työnty ulos. Takaisin tullessaan toi syliini ison, huiviin nurkistaan sidotun nytyin: ”Tämän käskivät antaa sinulle tuliaineksiksi?”

Poikien eestaas juostessa en jaksanut ymmärtää, mitä he touhuu. Epäilin houraavani — muistin nytyin sylissäni, koekelin käsin — tämä on kyllä totta, ei houraamista. Tuli ajatus: lähdän auttamaan. Ei ollut enää kuntoa nousta edes sei-

somaan. Pojat autto pöydän luo istumaan. Raahasivat korin aivan minun eteen, rupesivat nostelemaan nytteröitä, eivät itsekkään tienneet, mitä oli ihmiset heille koriin panneet. Otettiin suurin rove, sen kantana oli petäjälevyt ja aivan eheinä säilyneet. Nostimme levyt — oli se suuri ilo, kun näimme ropehen olevan rahkaa täynnä, niin herkullisen näköstä, että kaikille muistui nälkä. Vesi jo kiehu, ruuan valmistus ei vienyt aikaa. Rahkaa jokaiselle kuppiin, kiehuva vettä sekaan. Saimme lämmintä juotavaa. Poikain tuoma kalakukko riitti leivän puoleksi ensi hätään. Pikkupoikaa koetettiin virottaa henkiin. Ei onnistuttu. Tajuttomana eli vielä muutaman päivän poikain tulon jälkeen.

Illepana keitimme vielä mateita. Meidän Marin kera piti totutella ruokiin, oli tyhjä sisuksemme. Nälkä oli, mutta emme uskaltaneet syödä kuin hyvin vähän, välttääksemme vatsakipuja.

Kun kummastelin, mistä olivat saaneet tämän ruuan paljouden, selitti Jyrki: ”Ihmiset anto. Olisimme saaneet vieläkin enemmän, jos kaikki olisi tienneet, että Jaakko on enkeli. Ontto ei antanut sanallakaan vihjaista niille, jotka eivät tienneet.” Aluksi en käsittänyt, mitä Jyrki valittelullaan tarkoitti. Sitten kun kertoivat, miten matkalla olivat Jaakolle ihmiset kunniata osoittaneet, meni ajatukseni sekaisin — piti itkeä ja nauraa kunnella heitä.

1. Kirje, joka ei saapunut perille

Olga Salmen lähetykseen sisältyy myös muutama kirje omaisille Karjalaan. Ne on kirjoitettu vuonna 1923. Raja oli kuitenkin tuolloin suljettu, eikä niitä voitu lähettää. Olga Salmi kertoo: ”Nämä kirjeet eivät saapuneet koskaan perille. Sotien jälkeen 1968 sain yhteyttä sisareeni, joka on viisi vuotta minua nuorempi. Olimme sopineet tapaamisesta Murmanskin kaupungissa. Veljeni, vanhin meistä, silloin jo vaikeasti halvaantuneena, eli Knäsöissä, mutta sinne ei ollut turistiliikennettä. Hän kuoli vuonna 1981. Itse matkustin paikkakunnalle v. 1983 — sain käydä haudalla. Vanhempani olivat kuolleet talvisodan aikana ja hautakin jäänyt nostoveden alle.”

Kemissä asuva Oulangan synnyynnäinen Olga Salmi tarkastelee Pertti Virtarannan 24.6.1959 ottamaa valokuvaa, jossa Marina Takalo virittää valkeaa keittokodan padan alle Kilpistjärven rannalla Kuusamossa.

Rakkaat vanhempani, sisaret ja veljet Koti-Karjalassa!

Aikaa on kulunut jo kolme vuotta, kun isä jätti minut siihen Uusitalon veräjälle. En ole voinut aikaisemmin kirjoittaa. Tehän tiedätte, ettei minulla ollut siihen taitoa ennenkuin koulussa opin. Toiseksi minun oli opeteltava suomen kieltä: karjalaksi on vaikea kirjoittaa. Kyllä minulla oli ikävä jo silloin, kun isä tuli toukokuussa Uutelasta kertomaan, että te palaatte takaisin Karjalaan.

— Sie voit jäähä, jos mieles teköö, ja jos ikävä tulou, tulin noutamah siut kotih, hän sanoi.

En ymmärrä, miksi jäin, vaikka pala oli kurkussa, eikä itku ollut kaukana. Jos olisin kertonut, ei isä varmaan olisi jättänyt kukaan. Vähin erin opin ymmärtämään, ettei se ikävöiminen lohduta, oli vain opittava sopeutumaan talon tapoihin. Isäntä Eetulta sain kuulla, että raja on suljettu. Samalla tajusin, ettei isäkään voi täyttää lupaustaan minun pois hakeumisni suhteen. Äitihän tuntee tämän talon ihmiset; eivät he pahoja ole, mutta ujustelen heitä. Täällä alettiin kesään valmistautuminen; naiset siivosivat sisä- ja ulkokuoneet. Navetta ja alakeittiö valkaistiin liitujauhovellillä. Ne tulivat valkoisiksi ja tuoksuivat puhtaalta. Miehet kyntivät ja kylvivät pelot. Talon tyttäret Aili ja Lempi menivät aittaan nukkumaan. Isäntä Eetu, Saimi-emännän kanssa sivutuvan kamariin ja Eemi Huldansa kanssa sivutuvan pirttiin; siihen missä mekin asuimme Karjalasta tulomme jälkeen. Sitten pojat, Kalle ja Hemma nukkuivat tuvassa ja vanhaemäntä peräkamariissa, minä yksin tallin vintillä, kun hevoset vietiin hakaan. Joskus pelkäsin ja usein kävelin unissani. Kerran olin mennyt tupaan ja kaatanut maitoa suureen pataan, sytyttänyt hellaan valkeaa, ja vanhaemäntä puisteli hereille.

— Keitän leipärossöä, sanoin, enkä tajunnut mistä oli kysymys. Ei emäntä vihainen ollut, sanoi: ”Mene lapsi nukkumaan!”

Minun jokapäiväinen tehtäväni oli kantaa syömisin jälkeen pahkakupit alakeittiöön, hangata ne varpuluudalla vesikorvossa sannan kanssa puhtaiksi ja kantaa tupaan takaisin. Tässä talossa syödään kolme kertaa päivässä. Aamulla aikaisin ohran sekakahvi, jota minäkin saan kupillisen maitoon se-